ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Султонов Мусулмон Субҳонович дар мавзӯи «Мукаммалгардонии низоми идоракунии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ», барои гузаштан аз даври дуюми экспертизаи диссертатсия дар факултети молиявию иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.07. -Молия, муомилоти пулӣ ва қарз.

Муҳимияти мавзӯи таҳқиқот. Чи тавре таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад ташкили институтҳои кафолатдиҳии пасандозҳо ба созмондиҳии институтҳои махсуси назорат, реструксияи системаи бонкӣ, аудити дохилӣ ва берунӣ алоқаманд аст. Танҳо координатсияи ҳамоҳангсозии зичи кори ин институтҳо имкон медиҳад, ки устувории системаҳои бонкӣ нигоҳ дошта, идоракунии ҳамаи зинаҳои рушди бонкҳо таъмин карда шавад.

Вале аз тарафи дигар, барои таъмини ҳимояи пасандозҳо мавҷудияти танҳо системаи кафолати пасандозҳо кифоя нест. Онро бо механизмҳои самарабахши назорат ва санҷиш аз ҷониби давлат пурра кардан зарур аст. Кафолати пасандозҳо бояд ба таври машаххас бо ташаккули инфрасохтори комилан мувофиқи бозори молиявӣ ва дигар бозорҳои институтҳо ва танзими давлатии фаъолияти бонкҳо ҳамоҳангӣ дошта бошад. Танҳо дар ҳамин гуна ҳолат таъмини иҷтимоӣ ва иқтисодии хусусиятҳои амалиётии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзӣ таъмин кардан ва аз тарафи онҳо гузаронидани сиёсати асоснок ва депозитивиро дуруст шуморидан мумкин аст, ки ин масъаларо метавон ба воситаи суӯғурта ҳал намуд.

Зиёдшавии нуфузи суғуртаи хавфҳои бонкӣ дар ҷаҳон ба якчанд сабабҳо алоқаманд аст. Яке аз онҳо васеъшавии майдони суғурта, аз қабили шумораи бонкҳо, активҳо ва сармояи онҳо, зиёдшавии ҳаҷми амалаётҳои бонкӣ ба шумор меравад. Сабаби дигаре, ки бонкҳоро ба суғуртакунӣ маҷбур месозад, афзоиш ва васеъшавии доираи хавфҳое

мебошад, ки боиси зарар мегардад, инчунин зиёдшавии ҳаҷми зарар мебошад, ки бо туфайли ҳодисаҳои фавқуллода ба вуқуъ мепайванданд.

Ҳамчунин, мавҷудияти шартномаи суғуртавии аз нуфузи бонк баландбуда ба бонк дар ҷалби мизоҷон ва сармоя кумак менамояд, зеро ин хавфи пардохтнопазирӣ ба муфлисшавии бонкро паст менамояд. Ин ба туфайли аз тарафи суғуртакунандагон пешниҳод гардидани кафолати ҷуброни зарари ба бонк расонидашуда ба миён омада, ҳангоми бастани шудани шартномаи суғуртавӣ суғуртакунандагон аз болои фаъолияти он назорати ҳаматарафа мебаранд.

Ин дар он ифода меёбад, ки онҳо гузаронидани санҷишҳои комплексии фаъолияти бонкро тақозо менамоянд, ки он таҳлили ҳолати молиявӣ, системаи бехатарӣ, шароитҳои ҳамлу нақл ва нигоҳдории воситаҳои арзишманд, дигар воситаҳои бонкро дар бар мегирад.

Дигар ин ки устувории низоми бонкӣ аз бисёр ҷиҳат ба сифати идоракунии хавфҳо вобаста мебошад. Бонкҳо ба таври доимӣ низоми идоракунии онҳоро такмил медиҳанд. Вақтҳои охир принсип ва технологияҳое шакл гирифта инкишоф ёфта истодаанд, ки ба стандартҳои байналмилалии фаъолияти бонкӣ асос ёфтаанд, ки дар онҳо суғуртаи хавфҳо қисмати ҷудонопазири низоми умумии идоракунии хавфҳо маҳсуб меёбанд. Маҳз масъалаҳои номбурда муҳиямияти интихоби мавзӯи тадқиқотиро ба миён гузоштааст.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дастовардҳои илмии нисбатан муҳиме, ки муаллиф мустақиман ба онҳо ноил гардида, ба ҳимояи ошкоро пешниҳод мешавад, аз инҳо иборатанд:

- моҳияти назариявии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ таҳқиқ гардида ақидаҳои муаллиф ҷиҳати такмили онҳо пешниҳод шуданд. Ақидаи муаллиф оид ба назарияи суғуртаи хавфу хатарҳои бонкӣ ин таҷрибаи муносибатҳои иқтисодӣ ва корӣ дар байни бонк ва ширкати суғуртавӣ мебошад, ки дар асоси истифодаи захираҳои якдигар барои

ташкили фурӯши маҳсулоти худӣ ва хизматрасонӣ бо мақсади ба даст овардани фоидаи тарафайн ба роҳ монда шудааст аниқ карда шуд.

- масъалаҳои методии хавфу хатарҳои бонкӣ ва таснифоти он дар низоми бонкиии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардида, масъалаҳои методӣ хавфу хатарҳои бонкӣ ва таснифоти он ба шароити бозори бонкӣ ва суғуртавӣ мутобиқ пешниҳод гардиданд. Муайян карда шуд, ки бонкҳои тиҷоратӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар ба хавфҳои қарзӣ, бозорӣ, асъорӣ бозоргирӣ, амалиётӣ, хавфҳои шухрати бонк дучор мегарданд. Зимни таҳқиқот хулосабарорӣ карда шуд, ки таҳлили системаи таснифоти хавфҳои бонкӣ ва ташкили системаи суғуртаи онҳо имкон медиҳад, ки истифодаи ташкилотҳои суғурта барои ҳимояи манфиатҳои қарзгирон дар созишҳо ва дигар муносибатҳои тарафайн, на танҳо дар фаъолияти бонкӣ, балки соҳаҳои дигар низ, самаранок ба роҳ монда шавад.

- асосҳои суғуртакунонии хатарҳои бонкии кишвар, таҳлил гардида, муаммои ҳамоҳангсозии санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва барномаҳои давлативу стратегияҳо тавзеҳ ва роҳҳои такмили он муайян карда шуданд. Омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои хориҷа оид ба суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ ва истифодаи он дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон Тоҷикистон имкон медиҳад, ки на танҳо хавфу хатарҳои бонкӣ ва имконияти суғуртакунонии он дар бозори суғуртавӣ баҳогузорӣ гардад, балки самтҳои имконпазири такмили минбаъдаи он бо назар дошти рушди бозори бонкӣ ва суғуртаи ватанӣ муайян карда шавад.

- мушкилоти асосие, ки барои идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ дар бозори суғуртавӣ, ки монеа эҷод менаоянд аз ҷумла сатҳи баланди марказонидашуда будани бозори суғуртаи мамлакат ва рушди номукаммали рақобат, сатҳи пасти пардохтпазирии ширкатҳои суғуртавии ватанӣ, набудани ширкатҳои азнавсуғуртакунӣ, норасоии мутахассисони баландихтисоси суғуртавӣ, сатҳи пасти талаботи аҳолӣ ба

хизматрасониҳои суғурта, эътимоди пасти аҳолӣ ба бахши суғурта, сабаби бехабарии аҳолӣ нисбати фаъолияти ширкатҳои суғуртавӣ ошкор карда шуд. Барои бартараф намудани мушкилиҳои номбурда чунин тавсияҳо аз қабилӣ фароҳам гардидани муҳити боэътимод ва устувори суғуртакунонӣ, решакан намудани рақобати носолим дар бозори суғурта, инкишофи бозори хизматрасониҳои суғуртавӣ, рушди муносибатҳои тарафайни бозорҳои суғуртаи миллӣ ва байналхалқӣ, зиёд шудани номгӯи хизматрасониҳои суғуртавӣ ва шумораи ширкатҳои суғуртавии ватанию хориҷӣ пешниҳод карда шуд. Татбиқи пурраи тавсияҳои мазкур ба мунтазам зиёд шудани саҳми бозори суғурта дар низоми муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва молиявӣ, баланд шудани сатҳи ҳифзи суғуртавии субъектҳои соҳибкорӣ ва шаҳрвандони мамлакат ва амалӣ намудани механизми таъминкунандаи рушди устувори иқтисодӣ мусоидат хоҳад намуд.

- зимни таҳлилҳо хусусиятҳои идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ дар бозори суғуртаи кишвар мавриди таҳлил қарор дода, нишондиҳандаҳои фаъолияти ширкатҳои суғуртавӣ дар бозори суғуртаи ҷумҳурӣ, шартномаҳои басташудаи ширкатҳои суғуртавӣ, намудҳои хизматрасониҳои суғуртавӣ ошкор гардида. Дар баробари ин муайян карда шуд, ки дар ҳоли ҳозир бонкҳои ватанӣ ду механизми асосии мубориза бо хавфҳоро доранд. Якуми онҳо бо мавҷудияти миқдори зиёди санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ. Усули дуюми мубориза бо хавфҳои бонкӣ ташкил намудани захираҳои ҳатмӣ. Механизмҳои мазкур имконият медиҳад базаи захиравӣ ва иқтидори захиравии низоми бонкӣ ба ҳисоб рафта ҳамчунин заминаи баландбардории устувории иқтисоди миллӣ ба раванд.

- барои рушди минбаъдаи самараноки гурӯҳҳои суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ бо дарназардошти иқтидор ва дурнамои онҳо такмили асосҳои ташкилӣ ва пойгоҳи меъёрию ҳуқуқӣ, консепсияи суғуртакунонии хавфу хатар оид ба муътадилгардонии хавфҳо ба

воситаи консепсияи менеҷмент, консепсияи молиявӣ, консепсияи маркетингӣ, консепсияи сармоягузорӣ, таҳия карда шуд.

Асоснокӣ ва муътамад будани хулосаҳо ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия зикр гардидаанд. Диссертант қайд намудааст, ки Хавф ҳамон вакт ба вуҷуд омада метавонад, ки агар номуайянӣ ва хусусан имконияти варианти таъсири негативии рушди ҳодиса ҷой дошта бошад (С.14).

Ба андешаи рисоланавис суғурта дар низоми идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ ва имкониятҳои паст намудани он мавқеи махсусро ишғол мекунад. Дар таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ ин усул ба таври фаъол истифода бурда мешавад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар марҳила рушд қарор дорад (С.71).

Диссертант ҳангоми таҳқиқот муайян намудааст, ки яке мушкилоти бахши суғуртаи мамлакат сатҳи пасти пардохтпазирии ширкатҳои суғуртавии ватанӣ мебошад, зеро дар шароити васеъ гардидани шаклҳои гуногуни хоҷагидорӣ, рушди соҳибкории хурду миёна, татбиқи лоиҳаҳои гуногунҳаҷми сармоягузорӣ дар соҳаҳои мухталифи иқтисоди миллӣ, масъалаи суғуртакунонии фаъолият, ҳаёт, молу мулк ва ғайраҳо ногузир гардонида, аз ширкатҳои суғуртавӣ устувории молиявӣ ва кафолати пардохти саривақтии ҳолатҳои суғуртавиро дар ҳаҷмҳои гуногун тақозо менамояд (С.95).

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Хулоса ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионӣ овардашударо дар фаъолияти амалӣ ҳангоми суғуртакунӣ ва имкониятҳои паст намудани хатарҳои бонкӣ ба таври васеъ истифода бурдан мумкин аст. Онҳоро, инчунин, Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар бонкҳои тиҷоратӣ барои такмили қонунгузорӣ ва таҳияи тадбирҳо дар соҳаи фаъолияти бонкӣ истифода бурда метавонад.

Дигар ин, ки маводи таҳқиқотро ҳангоми хондани лексияҳо оид ба курси «Суғурта», «Фаъолияти бонкӣ», «Хавфҳои қарзӣ», «Хатарҳои бонкӣ» «Молия» ва монанди инҳо дар ихтисосҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав истифода бурдан мумкин аст.

Чоп намудани таълифоти натиҷаҳои диссертатсия дар матбуоти илмӣ. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот 7 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои аз тарафи Комиссияи олии аттестасионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсиягардида ба нашр расидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Муқаррароти назариявӣ ва методологии диссертатсия, объект, мавзӯъ, навгониҳо ва муҳтавои он ба бандҳои 7.1.Тамоюлоти ҳозиразамони ташкил ва амалкарди низоми суғурта ва бозори хадамоти суғуртавӣ, 7.2. Асосҳои назариявӣ ва методологии пешгӯйӣ ва мониторинги рушди суғурта ва бозори хизматрасонии суғурта,7.5. Рушди низоми суғурта ва бозори суғурта дар шароити кунунӣ,10.1. Ташаккули системаи бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ, 10.5. Устувории системаи бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва стратегияи рушди он, 10.16: Системаи мониторинг ва пешгӯйикунии таваккалҳои бонкӣ, Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.07. -Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаб. Ҳамаи давраҳо ҷиҳати иҷрои нақшаи кории илмӣ: аз ҷумла интихоб ва таҳияи мавзӯъ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, мақсади гузошташуда ва нақшаи кории иҷрои вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст.

Ба андешаи мо дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, диссертатсияи тақризшаванда дорои як қатор камбудию норасогиҳо мебошанд, ки аз инҳо иборатанд:

1. Омӯхтани таҷрибаи давлатҳои ҳамсоя аз Ҷумҳурии Қазоқистон ва Узбекистон ба манфиати кор мешуд.

2. Муҳтавои параграфи 1.2 ҷамъбаст карда нашудааст.

3. Дар рисолаи пешниҳодгардида диаграммаҳо кам дида мешавад.

Бо ибрози чунин нуқтаи назар метавон гуфт, ки диссертатсияи Султонов Мусулмон Субҳонович ба камбудиҳои номбаркардашуда нигоҳ накарда дар сатҳи зарурӣ омода карда шудааст ва аз ҷиҳати мазмун мутобиқи талаботҳои мавҷуда мебошад.

Дар маҷмӯъ мавзӯи кори диссертатсионии унвонҷӯ Султонов Мулулмон Субҳонович дар мавзӯи «Мукаммалгардонии низоми идоракунии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ» ба талаботи тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «30» июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст ҷавобгӯ буда, муаллифи он ба экспертизаи давраи навбатӣ дар Шӯрои диссертатсионии 6D.КОА-014 назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.07. -Молия, муомилоти пулӣ ва қарз тавсия дода мешавад.

Муқаррizi холис:
Директори филиали Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон дар вилояти Хатлон номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент **Баротзода Ш.М.**